

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS jr EN JAC. P. THIJSE

HET GRAVENLAND BIJ VRIEZENVEEN

Dr M. F. MÖRZER BRUIJNS.

(afdeling Natuurbescherming en Landschap van het Staatsbosbeheer)

Het Gravenland is een onderdeel van het uitgestrekte hoogveengebied in het noorden van de gemeente Vriezenveen. Het is een strook van enige honderden meters breedte gelegen tussen de Ergbertsdijksvennen en de Nieuwe Hoevenwegvenen aan de westkant en de Supperplus en de Balkenbeltsvenen aan de oostkant. De gronden ter weerszijden van het Gravenland zijn vooral in het zuiden grotendeels ontgonnen.

Het Gravenland bestond in het noorden uit metersdikke veenpakketten die in 1955 sterk ontwaterd en vrijwel geheel afgegraven of reeds ver in vervening waren. In het zuiden van het Gravenland wigt het veen-

pakket ongeveer 600 m ten noorden van de harde weg van Vriezenveen-oost naar Kloosterhaar uit op een enige honderden meters brede zandige rug. Ten zuiden van deze zandrug is weer veen gelegen. Tot aan bovengenoemde harde weg is dat weer een paar honderd meter. In dit laatste gedeelte is het veen niet diep. Het is er vroeger, reeds tientallen jaren geleden, afgegraven. Daarna is het terrein weer aan zijn lot overgelaten. De regeneratie van jong hoogveen is daardoor in dit gedeelte van het Gravenland volop aan de gang.

Het waardevolle van het Gravenland is, dat men er over een lengte van ongeveer

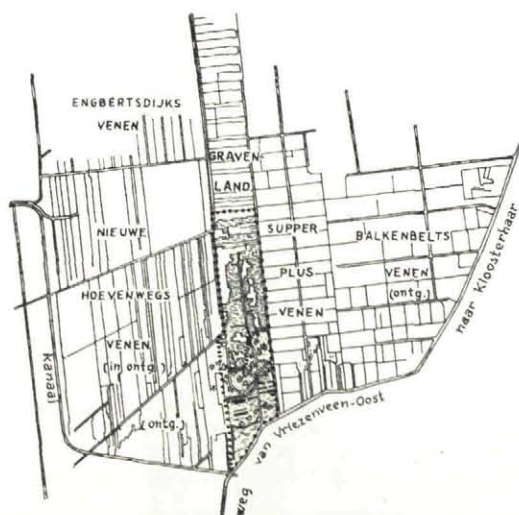

Fig. 1. Het Gravenland. Het beschreven terrein is door een stippen-lijn omgeven.

1 kilometer naast elkaar op een oppervlakte van bijna 40 ha drie totaal verschillende hoogveenlandschappen aantreft: het landschap van het ontwaterde en ten dele vergraven, oorspronkelijke hoogveen, het landschap van een zandige opduiking in het hoogveengebied en het landschap van jonge, regenererende hoogveen-vegetaties. Het uiterlijk en de plantengroei van deze drie landschappen zijn verschillend. Met elkaar vormen zij een vrij volledig beeld van het Vriezenveense veenlandschap, zoals dit ons van de laatste eeuw bekend is. Het behoud van een dergelijk complex heeft waarde als document, om het nageslacht te kunnen tonen hoe het landschap er eertijds heeft uitgezien. Het heeft ook voor de natuurwetenschap betekenis vanwege het voortbestaan van levensgemeenschappen, die in de omgeving van Vriezenveen door ontwatering, vergraving en ontginning in ruilverkavelingsverband voorbeschikt zijn om overigens geheel te verdwijnen.

Tenslotte is een dergelijk terrein ook voor

de recreatie van betekenis. Het zal, wanneer het behouden blijft, in de omgeving van Vriezenveen één van de heel weinige terreinen zijn waar men zich, als al het andere akker en grasland is geworden, buiten de wegen zal kunnen begeven. Alleen daar zal men dan nog vrij-uit van de natuur kunnen genieten.

De betekenis voor de natuurwetenschap en de natuurstudie mag daarbij niet worden onderschat. De aard van het terrein en daarmee van de planten- en dierenwereld is er namelijk geheel anders dan in het Staatsnatuurreservaat in de Engbertsdijks-venen verder noordelijk.

Daar heeft men te doen met het laatste restant levend hoogveen, dat Nederland nog rijk is. Het is een brok van ongeveer 25 ha bijna 4 m dik, levend veen, het enige dat is overgebleven van de duizenden hectares, die er ruim een eeuw geleden in dit deel van Nederland nog waren.

Het landschap van het ontwaterde en ten dele vergraven hoogveen van het Gravenland is een woest veengebied, zeer geaccidenteerd en vol afwisseling. Dichte velden van Pijpestro (*Molinia coerulea*), elders van Struikheide (*Calluna vulgaris*) en op lagere gedeelten van Eénarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) bepalen het aspect. De opslag van Zachte berk (*Betula pubescens*) is vrij sterk en er zijn op die manier hele bosjes ontstaan, die voor de vogelwereld betekenis hebben. Tussen de Pijpestro en de Struikheide werden na een vluchtige inventarisatie op lage plekken nog opgemerkt: Dopheide (*Erica tetralix*), Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*), Rondbladije zonnedauw (*Drosera rotundifolia*), Gewoon struisgras (*Agrostis tenuis*), Fioringras (*Agrostis stolonifera*) en Stijf havikskruid (*Hieracium laevigatum*). Opslag van Grijs wilg en Geoorde wilg (*Salix cinerea* en *S. aurita*) en Zachte berk

(*Betula pubescens*) stond overal tussen. In kuilen en gaten groeiden dichte plekken veenmos (*Sphagnum* sp.).

Het landschap op de zandige hoogte is gekarakteriseerd door het overheersen van heidegezelschappen. Die zijn uiteenlopend van aard. Op de hoogste plekken is de droge struikheidegemeenschap ontwikkeld (*Calluneto-Genistetum typicum*), iets lager over veel groter oppervlakte de vochtige struikheide (*Calluneto-Genistetum molinietosum*), die overgaat in vochtige en drassige dopheidegezelschappen van het *Ericetum tetralicis*. Er is ook vrij wat berkenopslag in de heide. Daartussen staan een enkele Lijsterbes (*Sorbus aucuparia*), Grijs wilgen (*Salix cinerea*), Vuilboom (*Frangula alnus*) en Eik (*Quercus robur*). Behalve de toonaangevende plantensoorten werden in de drogere heide onder andere Biggenkruid (*Hypochaeris radicata*), Schapengras (*Festuca ovina*) en Fioringras (*Agrostis stolonifera*) aangetroffen. De vochtige heide herbergde zelfs in October nog verschillende planten, die de moeite van het vermelden waard zijn o.a.: Moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*), Kleine zonnedauw (*Drosera intermedia*), Trekrus (*Juncus squarrosus*), Kruiwend struisgras (*Agrostis canina*), Tormentil (*Potentilla erecta*), Eénarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) en Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*). Klokesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*), Veenbies (*Trichophorum caespitosum*) en Kraaiheide (*Empetrum nigrum*) komen in deze omgeving eveneens voor en stellig nog andere plantensoorten, al is een afgegraven hoogveenterrein floristisch nooit rijk. Het Gravenland herbergt op zijn tijd alle voor dit gebied kenmerkende vogelsoorten, zoals Graspieper, Veldleeuwerik, Wulp en Korhoen; Klapksters broedden wel in de naaste omgeving. In zandgaten huist telkenjare een kleine kolonie Oeverzwaluwen. Adders (*Vipera berus*) en Levendbarende

hagedissen (*Lacerta vivipara*) hebben er hun refugium.

Het meest zuidelijke gedeelte van het Gravenland is gekenmerkt door het vele open water dat daar in de destijds uitgeveende gaten is te vinden. Deze veengaten groeien geleidelijk weer dicht met veenmossen (*Sphagnum*) en andere planten van het extreem voedselarme, zure hoogveenwater. Langs de kanten van enkele veengaten werden bv. zomen van Snavelzegge (*Carex rostrata*) aangetroffen, en golvende velden van veenmos met Veenpluis, afgesloten door hoge richels met Pijpestro en Pitrus (*Juncus effusus*). De Rotsbes (*Andromeda polifolia*) groeit hier als typische hoogveenplant ook. Er zijn hier en daar tekenen, die wijzen op een plaatselijk verontreiniging van het veenwater. Dit is daardoor in plaats van zuur en voedselarm, voedselrijker geworden. Het optreden van Mannagras (*Glyceria fluitans*) en Mattenbies (*Schoenoplectus lacustris*) is daarvan het gevolg. Deze plekken zijn evenwel in de minderheid.

De beschrijving van dit jonge hoogveengebied in het zuiden van het Gravenland is hiermee bij lange na niet volledig. Er komen stellig nog meer veenplanten voor, die het gebied voor de botanicus waardevoller maken, dan het op het eerste gezicht wel lijkt. Ook voor vogels is dit jonge natte hoogveen aantrekkelijk. Het broeden van een kleine kolonie Zwarte sterns is ervan bekend, ook het voorkomen van Korhoenders, terwijl het nestelen van Wilde eend en Wintertaling wellicht niet tot de uitzonderingen zal behoren.

Het Gravenland is door dit alles een gebied dat grote betekenis heeft uit een oogpunt van natuurbehoud. Het is daarom te hopen, en niet alleen voor de bewoners van Vriezenveen, dat het mogelijk zal zijn het Gravenland als landschaps- en natuurreservaat te behouden.